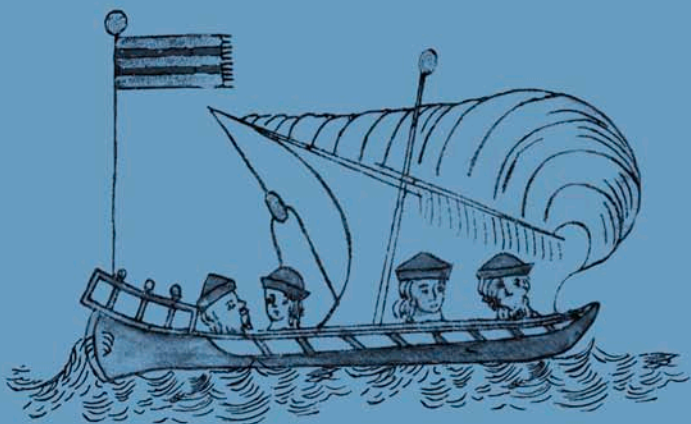

MERAVELLES DESCRITES

per frare Jordà de Catalunya

**Crònica catalana de l'Índia
de fa set-cents anys**

Edició i traducció de Jordi Joan Baños

Títol original: *Mirabilia descripta*

© 2014 Jordi Joan Baños,
per l'edició, la traducció i la introducció

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
Muntaner, 200, àtic 8a
08036 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Primera edició: novembre de 2014
ISBN: 978-84-16139-25-5
DL B 22953-2014
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Jordà de Catalunya

MERAVELLES DESCRITES

(*MIRABILIA DESCRIPTA*)

Crònica catalana de l'Índia de fa set-cents anys

Traducció, edició i introducció
de Jordi Joan Baños

 Angle Editorial

Taula

9 JORDÀ DE CATALUNYA,
EL NOSTRE MARCO POLO

61 MERAVELLES DESCRITES

115 CARTES

«Tot són meravelles a l'Índia, que és, en veritat, un altre món.» Podria semblar el judici lisèrgic d'algun *hippie* californià dels anys seixanta, però n'és l'autor un missioner dominic de fa set segles, completament ignorat entre nosaltres malgrat el seu nom i origen: Jordanus Catalanus, altrament dit, fra Jordà Català o frare Jordà de Catalunya. La seva crònica, *Meravelles descrites* (*Mirabilia descripta*), constitueix una de les millors descripcions de l'Índia medieval, presumiblement dictada —com era habitual— cap a 1330, i molt probablement en català. Tampoc no es pot descartar que fos redactada originalment en la nostra llengua, però en qualsevol cas només se'n conserva una versió manuscrita en llatí, copiada alguns anys més tard, segurament esporgada i adaptada als interessos polítics del moment. Si, tanmateix, hagués estat escrita originalment en llatí —un llatí impropri d'un «professor»—, l'autor no va poder evitar multitud de catalanades, tant lèxiques com sintàctiques i de context cultural.

L'Índia va aparèixer en la literatura catalana des del seu primer batec, i aviat va entrar a formar part de la imaginació del país, amb la potència sensual —olfactiva i gustativa— derivada de ser la pàtria de les cotitzadíssimes espècies. «Esdevençse un dia que II missatgers del rey d India vengren a lapostoli [el Papa] per tal quels donàs estudiants qui aprengues-sen lur lenguatge», escrivia Ramon Llull ja a la dècada de 1280.

Jordà de Catalunya és important no sols pel que escriu, sinó per haver estat el primer català —de fet, el primer ibèric— a posar els peus a l'Índia. Si més no, el primer de qui tenim notícia. Ho va fer, a més, de la manera més dramàtica, i àdhuc cinematogràfica: hi va anar com a acompanyant —segurament com a guia, pel seu coneixement del persa— de quatre franciscans que volien agafar un dels vaixells xinesos que aleshores feien la ruta entre la costa de Malabar i la de Canton. Durant una curta absència de frare Jordà, els seus companys són martiritzats, i a partir d'aleshores passa uns quants anys de penúria deambulant per l'Índia, en absoluta pobresa i aclaparadora solitud, com relata en les seves cartes, conservades a la Biblioteca Nacional de França (com l'*Atlas català*). El gir extraordinari de la història és que, al seu retorn a Avinyó, el 1329 el papa Joan XXII el va nomenar primer bisbe de l'Índia, encara

que no sabem del cert si va arribar a tornar a aquelles terres per la porta gran i a ocupar la seu episcopal de Colombo.*

Les coordenades ideològiques de la seva missió són les mateixes que trobem, en aquella segona dècada del segle XIV, en gegants intel·lectuals com Ramon Llull o Arnau de Vilanova, a més del seu predecessor —i potser mentor— frare Jeroni de Catalunya, que va ser principal de l'orde franciscà en terres gregues abans de ser nomenat bisbe itinerant a Tartària i, finalment, a Crimea, el 1318.

Tots ells, així com el cronista Ramon Muntaner o l'infant Ferran de Mallorca —amb aspiracions dinàstiques a Grècia— passen llargues temporades a Sicília immediatament abans de la missió de Jordà. L'illa té aleshores un rei del casal de Barcelona, Frederic III, germà del rei d'Aragó, Jaume II. I segurament no és cap casualitat que la crònica de Jordà de Catalunya comenci, precisament, davant del port de Messina, a Sicília, abans d'endinsar-se en terres més o menys incògnites.

Seguidament, el periple del frare dominicà el portarà per indrets que en aquell moment estaven sota

* No la Colombo de Sri Lanka, sinó Kollam, a la costa de Malabar índia (avui Kerala), «Ciutat de Colombo» a l'*Atlas català* de 1375. Al llarg de la història se l'ha anomenat Colon, Columbum, Polumbum, Kawlam, Coulão, Quilon, etc.

el domini de la Companyia Catalana a Orient, com la seva capital, Tebes, o —parcialment— Negrepoint (Eubea), abans de prosseguir cap a Pera (davant de Constantinoble) i altres colònies dels genovesos, pioners en l'exploració de la ruta de les espècies, una cordada a la qual s'havia afegit amb entusiasme i ambicions pròpies l'Església de Roma —aleshores físicament a Avinyó.

Frares pelegrinant entre els pagans

Frare Jordà hauria iniciat el seu viatge, probablement, entre 1311 i 1318. És a dir, no abans de la celebració del concili de Viena del Delfinat —en què s'accepten les propostes de Ramon Llull d'ensenyament de llengües orientals entre els predicadors— i que es doti de reglament la nova Societas Fratres Peregrinantium Propter Christum Inter Gentes (Companyia de Frares que Pelegrinen per Crist entre els Pagans), en la qual s'integrarà Jordà a partir d'un convent i d'una província monàstica que es desconeix, però que més o menys ens podem imaginar a partir de la forma com el Papa l'anomena en les butlles: «Iordanus Catalanus». Així mateix, el 1311 és l'any que Ieronymus Catalani o Jeroni de Catalunya —després de trobar-se amb Ramon Llull al concili de Viena— és nomenat bisbe missioner *ad partes tartarorum* —sense

tenir assignat cap bisbat en concret— com a sufragani de l'arquebisbe de Pequín.

Cal dir que la Companyia Catalana a Grècia era una pedra a la sabata del papat d'Avinyó, com ho era la Corona d'Aragó en general, com a mínim des de les Vespres Sicilianes. Tanmateix, un corrent dins de la cúria pregonava fer de la necessitat virtut i acaronava la idea d'aprofitar l'empenta dels almogàvers per reconquerir Terra Santa per la rereguarda, amb l'ajuda d'armenis, potser de tàrtars i fins i tot del mític Preste Joan. La missió episcopal de Jeroni—que d'altra banda vetllava pels interessos catalans i que fins i tot va fer gestions per casar una filla de Jaume II amb l'hereu de Constantinoble— podria haver format part d'aquests plans difusos.

De totes totes, el viatge de frare Jordà no podia començar gaire més tard de 1318, any en què el nou papa Joan XXII crea l'arxidiòcesi de Soltània, independent ja de Pequín, amb sis bisbes sufraganis, tots ells dominicans, a seus com ara Tauris. Aquest mateix any, Jeroni de Catalunya és nomenat bisbe de Cafa* —colònia genovesa envoltada de tàrtars, a Crimea—, i la seva germana, Agnès Malsinta, és autoritzada a deixar el convent de Negrepont pel convent de Perpinyà.

* Caffa a l'*Atlas català* de 1375

MERAVELLES DESCRITES

Seguit de l'Índia Menor

A l'entrada de l'Índia Menor hi ha palmeres que fan uns fruits dolcíssims i en gran quantitat, encara que Índia endins no se'n troben gens.

En aquesta Índia Menor hi ha moltes coses notables i dignes d'admiració, ja que no hi ha fonts, ni rius, ni cisternes, i no hi plou més que tres mesos, de mitjans de maig a mitjans d'agost. Quina meravella! No obstant això, la terra és calorosíssima i molt fèrtil, i durant els nou mesos que no plou cada dia es fa tanta rosada damunt la terra que els raigs del sol no la poden eixugar fins a mitja hora terça.¹²

Aquí hi ha infinitat de meravelles, i en aquesta primera Índia és com si comencés un altre món, ja que els homes i les dones són tots negres, i com a indumentària no porten més que un par-rac de cotó, nuat al voltant dels ronyons, i el que sobra s'ho pengen damunt l'esquena nua.

Els habitants d'aquella terra no mengen pa de blat, encara que tenen blat en abundància. No obstant això mengen arròs, simplement bullit

12. Dos quarts de deu del matí.

en aigua i sagí.¹³ I tenen llet, mantega i oli, que sovint mengen crus. En aquesta Índia no hi ha cavalls, ni mules, ni camells, ni elefants; tan sols bous, que utilitzen per a totes les feines que han de fer, tant com a muntura com per traginar i per llaurar els camps, mentre que d'ases n'hi ha pocs i són molt petits i poc apreciats.

Allà els dies i les nits no difereixen en més de dues hores, a tot estirar. Sempre hi ha fruites i flors, arbres diversos i diferents varietats de fruites. Hi ha uns arbres que donen unes fruites força grosses que s'anomenen chaqui,¹⁴ que són fruites de tal mida que amb una n'hi ha prou per a cinc persones.

També hi ha un altre arbre que dona una fruita semblant a l'anterior, que s'anomena bloqui,¹⁵ de la mateixa grandària i dolçor, però no de la mateixa espècie. Aquestes fruites no neixen mai entre el fullatge, que no en podria sostenir el pes, sinó a les branques del tronc i al tronc mateix de l'arbre —des de dalt fins a l'arrel.

Hi ha també un altre arbre que dona una fruita

13. En llatí, *sagina*. Segurament, el que en hindi es coneix com a *ghi* o mantega clarificada.

14. Jaca. En anglès, *jackfruit*.

15. L'arbre del pa.

semblant a la pruna, però molt més grossa, que es diu amba.¹⁶ No es pot expressar amb paraules com és de dolça i saborosa aquesta fruita.

Hi ha molts altres arbres fruiters de diferents espècies i descriure'ls tots seria massa llarg.

Dic simplement que aquesta Índia, pel que fa a les fruites i altres coses, no té res a veure amb les terres de la cristiandat, excepte que hi ha llimones, que en algunes parts són tan dolces com un sucre,¹⁷ mentre que en altres són tan amargues com les nostres. També hi ha magranes misèrrimes i petites. De vinya no n'hi ha, o n'hi ha poca. I a sobre no en fan vi, encara que sí que en mengen el raïm fresc. Tanmateix, hi ha molts altres arbres d'on recullen un líquid que els serveix de vi.

En primer lloc, hi ha un arbre que anomenen nargil;¹⁸ aquest arbre, cada mes del món, fa brotar una fronda fructífera, com una palmera, i la fronda o rama dóna una fruita tan grossa com el cap d'un home. Sovint creixen fins a trenta frui-

16. Mango, en persa. En hindi, *am*. Mango ve del tàmil *mankai*, a partir del portuguès *manga*.

17. Confirma que al segle XIV encara no es coneixien les taronges dolces a l'Europa occidental.

18. Cocoter, o més exactament, coco, en persa. En hindi, *nàrial*.

tes d'aquestes en una sola branca, així de grosses. I en el mateix arbre es poden veure simultàniament les flors i els fruits de la mateixa espècie, ascendint en una gradació contínua fins al dotzè mes, de manera que hi ha la flor i el fruit en onze estadis diferents. Meravellós! El qui no ho ha vist no ho pot arribar a comprendre. D'aquestes branques i fruits se n'extreu una aigua dolcíssima. El cor de la nou és dolç i tendríssim de menjar; a continuació és més dur i se n'extreu una llet tan bona com la de les ametlles, i fins i tot de la part més dura o closca se'n fa un oli medicinal. I si no se'n vol la fruita, quan la branca fructífera arriba al mes o als dos mesos, es talla i s'acosta un pot a la incisió, d'on vessa el líquid que havia d'esdevenir fruit. Aquest líquid és tan blanc com la llet, dolç com el most i emborratxa com el vi, de manera que els nadius en beuen com si fos vi, i els que no en volen beure així, el fan bullir fins que es redueix a una tercera part. Així es torna espès com la mel, i tan dolç i de bon conservar com la mel a la bresca. Val a dir que una sola branca omple tot un pot de dia i un altre a la nit, de mitjana, en qualsevol època de l'any. Es poden penjar a l'arbre, a la vegada, cinc o sis pots. Amb les fulles d'aquest arbre es cobreixen les cases en temps

de pluja. Els fruits són el que nosaltres en diem nous d'Índia,¹⁹ i de la closca d'aquest fruit se'n fabriquen cordes, que en aquestes regions es fan servir per cosir els vaixells.

Hi ha un altre arbre d'una espècie diferent, que s'anomena tari²⁰ i que també dóna, en qualsevol època, un líquid blanc i agradable de beure. Encara n'hi ha un altre que s'anomena bel·luri²¹ que fa un líquid semblant, més bo i tot. Hi ha molts altres arbres extraordinaris, un dels quals escampa arrels des de la capçada,²² que descendeixen gradualment fins a tocar la terra, que aleshores penetren, de manera que es tornen troncs semblants al principal, amb el qual formen com un arc. Tant és així que, en multiplicar-se, un arbre pot tenir alhora fins a vint o trenta troncs, contigus i continus. Quina meravella! En veritat no es pot explicar prou bé ni amb la boca ni amb la llengua el que he vist amb els ulls. El fruit d'aquest arbre no té cap utilitat, sinó que és verinós i mortífer. I és un arbre duríssim, fins al punt

19. És a dir, cocos.

20. *Tar*, palmera en hindi. *Tari*, saba de la palmera.

21. Potser el dialectal *birala* (*Caryota urens*).

22. *Ficus benghalensis*, la figuera de Bengala, coneguda en anglès a l'Índia com a *banyan tree*.

que les fletxes més fortes amb prou feines el poden vulnerar.

Els arbres, en aquesta Índia, així com a l'Índia Major, no perden mai les fulles sense treure'n de noves.

Escriure sobre els altres arbres seria llarg i massa tediós, ja que són nombrosos i diversos i un no s'hi acaba d'entendre. Pel que fa als animals salvatges i de presa cal dir que hi ha lleons, lleopards, onces²³ i una altra espècie semblant al llebrer, que té tot el cos blanquíssim excepte les orelles, que són negres, i que entre ells anomenen siagois.²⁴

Aquest animal, qualsevol presa que capturi ja no la deixa fins a la mort. També hi ha un altre animal que anomenen rinoceront, gran com un cavall, que té damunt el cap una banya llarga i torta; no es tracta, però, de l'unicorn.

Hi ha animals verinosos, per exemple, moltes serps de mida exagerada, de colors diversos —negre, vermell, blanc i verd— o barrejats, amb dos, tres o cinc caps, dignes d'admiració!

Hi ha cocodrils, el que vulgarment s'anomena

23. L'autor inventa el mot llatí *uncia* partint del català *onça* (potser derivat de *leonça*).

24. Linx, en persa.